

Sancti Hieronymi Stridoniensis Operum, Tomi ...

Continens Commentaria In Matthaevm, Et Epistolas Pavli Ad Galatas, Ad Ephesios, ad Titum & Philemonem, & librum Didymi de spiritu sancto a Hieronymo versum ... Ad Fidem Vetvstissimorum Exemplarivm, Dvcentis Circiter Svblatis Erroribvs Emendata

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Coloniae Agrippinae, 1616

Divi Hieronymi Presbyteri In Epistolam Ad Philemonem, Ad Pavlam, Et Evstochivm

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75102](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75102)

A **DIVI HIERONYMI PRESBYTERI**
IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM, AD
PAVLAM, ET EVSTOCHIVM

PROOEMIUM.

VI nolunt inter epistolas Pauli eam recipere quæ ad Philemonem scribitur, aiunt non semper Apostolum, nec omnia, Christo in se loquente, dixisse: quia nec humana imbecillitas vnum tenorem sancti Spiritus ferre potuisset: nec

huius corpusculi necessitates sub presentia Domini semper complerentur: velut disponere prandium, cibum capere, esurire, saturari, ingesta digere, exhausta complere: taceo de cæteris, quæ exquisite & coacte replicant: vt affirmant fuisse aliquod tempus, in quo Paulus dicere non auderet: *Vino iam*

non ego, vivit vero in me Christus. Et illud: *An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus?*

Quale, inquiunt, experimentum Christi est audire: *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens tecum affer.* Et illud ad Galatas: *Vtinam & excidantur qui vos conturbant.* Et in hac ipsa Epistola: *Simul autem & prępar a mihi hospitium?* Hoc autem non solū

Apostolis, sed prophetis quoque similiter accidisse. Vnde sæpius scriptum feratur: factum est verbum Domini ad Ezechiel, siue ad quemlibet alium prophetarum: quia post expletum vaticinium, rursum in semet reuertens, homo communis fieret è propheta: & excepto Domino nostro Iesu Christo, in nullo sanctum Spiritum permansisse. Quod signum & Ioannes Baptista acceperat: vt super quem vidisset Spiritum sanctum descendentem, & manentem in eo, ipsum esse cognosceret. Ex quo ostendit super multos quidem descendere Spiritum sanctum: sed propriū hoc esse Saluatoris in signo, quia permaneat in eo. His & cæteris istiusmodi, volunt aut epistolam non esse Pauli, quæ ad Philemonem scribitur, aut etiam si Pauli sit, nihil habere quod ædificare nos possit, & à plerisque veteribus repudiata: dum commendandi tantum scribatur officio, non docendi. At e contrario qui germanæ auctoritatis eam esse defendunt, dicunt nunquam in toto orbe à cunctis ecclesijs fuisse susceptam, nisi Pauli Apostoli crederetur, & hac lege ne secundam quidem ad Timotheum & ad Galatas eos debere suscipere: de quibus & ipsi humanæ imbecillitatis exempla protulerit: *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum veniens tecum affer.* Et vti nam excidantur qui vos conturbant. Inueniri plurima & ad Romanos & ad cæteras ecclesias: maximeque ad Corinthios, remissius, & quotidiano pene sermone

dictata, in quibus Apostolus loquatur: Cæteris autē ego dico, non Dominus: Quas & ipsas, quia aliquid tale habeat: aut Pauli epistolas non putandas: aut si istæ recipiuntur, recipiendam esse & ad Philemonem ex præiudicio similibus receptarum. Valde autem eos & simpliciter errare: si putent cibum emere, hospitium præparare, vestimenta conquirere, esse peccatum, & asserere fugari Spiritum sanctum, si corpusculi paulisper necessitatibus seruiamus. *Nolite, inquit, Apostolus, contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis in die redemptionis.* Quibus operibus Spiritus sanctus contristetur, propheta commemorat, multis in ordine vitijs peccatisque digestis: ad extremum inferens: In omnibus istis contristabas me. Alioqui calicem aquæ frigidæ porrigere, pedes lauare, immolare vitulum, prandium præparare, peccatum sit: cum sciamus ex his rebus in Dei quosdam filios adoptari. Non est huius temporis ad omnia respondere: quia nec omnia quæ illis proponere solent, intulimus. Quod si non putant eorum esse parua, quorum & magna sunt: alterum mihi conditorem, iuxta Valentinum, Marcionem, & Appelem, formicæ, vermium, culicum, locustarū, alterum cali, terræ, maris & angelorum debent introducere. An potius eiusdem potentia est, ingenium quod in maioribus exercueris, etiam in minoribus non negare. Et quoniā Marcionis fecimus mentionē. Pauli esse epistolā ad Philemonē, saltem Marcione auctore doceantur. Qui cum cæteras epistolas eiusdem, vel non susceperit: vel quædam in his mutauerit atque corroserit, in hanc solā manus non est ausus mittere: quia sua illam breuitas defendebat. Sed mihi videntur dum epistolam simplicitatis arguunt, suam imperitiā prodere, non intelligentes quid in singulis sermonibus virtutis ac sapientiæ lateat, quæ orantibus vobis, & ipso nobis Sancto Spiritu suggerente, quo scripta sunt, suis locis explanare conabimur. Si autem breuitas habetur contemptui, contemnatur Abdias, Nahum, Sophonias, & alij duodecim prophetarum, in quibus tam miranda & tantā grandia sunt quæ feruntur, vt nescias vtrū breuitatem sermonū in illis admirari debeas, an magnitudinem sensuum. Quod si intelligerent hi qui epistolā ad Philemonē repudiant, numquam breuitatem despicerent, quæ pro laciniosis legis oneribus, euangelico decore conscripta est, tum breuiatum cōsummatumque sermonem facit Dominus super terram. Sed iam ipsa Apostoli verba ponenda sunt, quæ ita incipiunt.

Ephes. 4.g

Ezech. 16.

Sec. 70.

D

Rom. 6.f

E

COMMENTARIO RVM HIERONYMI IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM

LIBER V NVS.

Aulus vincētus Iesu Christi, & Timotheus frater Philemoni dilecto & cooperatori nostro, &c.] Præposito ordine atque peruerso in epistolas Pauli dictari à me vobis placuit. Nā cum id erebro à Paula & Eustochium peteretis vt facerem, & ego obnixè ne facerem recusarem: saltem paruum, & quæ vobis vt numero vestrum, ita sensu quoque & ordine videbatur extrema, vt differere cogitis. Rem itaque principij in fine tentabo, & quod alius in exordio statim Apostoli quæreret: quare, aut quo tempore, vel quo cognominante è Saulo Pauli nomen accepit: hoc ego nunc facere compellor: ne muth quidem (vt dicitur) ante hanc diem in eum facere ausus. Neque vero purandum est [vt à simplicioribus latinis legitur] Saulum ante dictum esse, & non Saul: quia & de tribu Benjamin erat: in qua hoc nomen familiaris habebatur. Si quidem & ille Saul, rex Iudææ, persecutor David, de tribu Benjamin fuit. Quod autem Saulus à nobis dicitur: non mirum est Hebræa nomina ad similitudinem Græcorum & Romanorum casuum declinari, vt sicut pro Ioseph Iosephus, pro Iacob Iacobus: ita pro Saul quoque Saulus in nostra lingua ac sermone dicatur. Quæritur igitur, cur, aut quo iubente, vel antiquum nomen amiserit, vel nouum sumpserit. Vt ex Abram Abraham diceretur, Dei iussione perfectum est: vt ex Sarat Saræ vocabulum fieret: æquè Dei imperium fuit. Et vt ad nouum instrumentum veniam: vt Simon, Petri nomen acciperet, & filij Zebedæi בְּרֵי שֵׁט בְּרֵי זֵבֶדַי bene reges: hoc est filij tonitruj vocarentur: Domini nostri Iesu Christi voce præceptū est. Quare autem è Saulo Paulus dictus sit, nulla scriptura memoriat. Audacter itaque faciam, sed forte vere, de Actibus Apostolorum suspiciones meas affirmas. Legimus in eis quod Sanctus spiritus Antiochiæ dixerit: Separate mibi Barnabam & Saulum in opus ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunantes, & orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Qui cum Seleuciam Syriæ descendissent, & nauigantes Salaminam Cypri, quæ nunc Constantia dicitur, peruenissent: haberentque secum in ministerio Ioannem [propter quem postea ædificatorij ecclesiæ iurgium concitatus est] & omni insula peragrata, Paphum vsque venissent: inuenerunt quendam magnum pseudopphetam nomine Bar Iesu cum proconsule Sergio Paulo viro prudente. Qui accitus Barnaba & Saulo, desiderabat Dei sermonem ab eis audire. Resistente itaque magno, & à fide recta Sergium deprauante, Saulus [ait scriptura] qui & Paulus, repletus spiritu sancto intuens in eum dixit. O plene omni dolo, & omni fallacia filij diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas? Et nunc ecce manus Domini super te, & eris cæcus non videns solem vsque ad tempus. Consectusque cecidit in eum caligo & tenebræ, & circuiens querebat, qui ei manus daret. Tunc proconsul cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrina Domini. Et cum à Papho nauigassent Paulus, & qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphylia.

Gen. 17. a
Ioan. 1. f
Mar. 3. b
Ioan. 17. c

Act. 13. a

Ibid.

פירל
שארל

Diligenter attende, quod hic primum Pauli nomen accepit. Vt enim Scipio subiecta Aphrica, Africani sibi nomen assumpsit, & Metellus Creta insula subiugata, insigne Cretici suæ familiæ reportauit, & Imperatores nunc vsque Romani ex subiectis gentibus, Adiabemci, Parthici, Sarmatici nuncupantur: ita & Saulus ad prædicationem gentium missus, à primo ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo, victoriæ suæ trophea retulit, eiecitque vexillum, vt Paulus diceretur è Saulo. Si autem & interpretatio nominis quæritur, Paulus in Hebræo mirabilem sonat: Reuera mirum vt post Saul, qui interpretatur, expetitus [eo quod ad vexandum ecclesiæ, fuisset à diabolo postulatus] de persecutore vas fieret electionis. Plus forte quam oportuit, sed necessariè disputatum est. Quod autem sequitur:

vinctus Iesu Christi: in nulla epistola hoc cognomine vsus est: licet in corpore epistolarum, ad Ephesios videlicet, & Philippenfes & Colossenses, esse in vinculis pro confessione testetur. Maioris autem mihi videtur supercilij, vinctum se Iesu Christi dicere, quam Apostolum. Gloriabantur quippe A-

G

Ephes. 3. a
Phil. 1. b
Col. 4. d
Act. 17. g

Aulus vincētus Christi Iesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto, & cooperatori nostro, & Appia sorori, & Archippo cõmilitoni nostro, & ecclesiæ q̄ in domo tua est. gratia vobis, & pax à Deo patre nostro & dño nostro, Iesu Christo.

Gratias

postoli, quod digni fuerunt, pro nomine Iesu Christi contumeliam pati. Sed necessaria à cõstitis vinculorum. Rogaturus pro Onesimo, talis rogare debuit. qui posset impetrare, quod posceret. Felix nimirum, qui non in sapientia, non in diuitijs, non in eloquentia, & potentia seculari, sed in Christi passionibus gloriatur. Tali & ad Galatas epistolam sermone concludens: De cætero [ait] nemo mihi molestus sit: ego enim signatus à Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Non omnis autem qui vinctus est Christi: sed quicumque pro Christi nomine & pro eius confessione vincitur, ille vere vinctus dicitur Iesu Christi, & sanguis effusus is tantum martyrem facit, qui pro Christi nomine fundatur. Scribit igitur ad Philemonem Romæ vinctus in carcere: quo tempore mihi videntur ad Philippenfes, Colossenses, & Ephesios, epistola esse dictata. Ad Philippenfes illa ex causa: primum, quod cum solo Timotheo scribit, quod & in hac epistola facit. De hinc quod vincula sua manifesta dicit facta pro Christo in omni prætorio. Quid sit autem prætorium, in ipsius epistolæ sine significat. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. A Cæsare missus in carcerem, notior familiæ eius factus, persecutoris domum, Christi fecit ecclesiam. Deinde ait: Quid in autem contentione Christum annunciant, non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Porro & ad Colossenses principium simile. Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater. Et in consequentibus: Cuius factus sum ego Paulus minister: qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia. Et in fine, Salutatio mea manu Pauli memores estote vinculorum meorum. Hoc ideo, vt sciamus has quoque epistolas de carcere, & inter vincula fuisse dictatas. Illud autem proprie habet ad Colossenses: quod idem Onesimus, qui nunc Philemoni commendatur, etiam perlator eiusdem sermonis fuit. Denique ait: Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater & minister fidelis, & conseruus in Domino: quem misi ad vos, ad hoc vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo, & fidelis fratre, qui est ex vobis. Si autem Philemon, ad quem hæc epistola scribitur, Onesimi Dominus est [imo frater esse cepit in Domino] & ad Colossenses refertur quod Onesimus ex eis sit: ratio nos ipsa & ordo deducit, quod & Philemon Colossensis sit, & eo tempore communem ad omnem ecclesiam Onesimus epistolam tulerit: quo priuatus & sui commendatitius ad Dominum litteras sumpserat. Est & aliud indicium, quod in hęcadem epistola & Archippus nominatur, cui hic cum Philemone scribitur: Dicite [inquit] Archippo: vide ministerium quod accepisti à Domino, vt illud impleas. Quod est ministerium quod Archippus accepit à domino? Ad Philemonem legimus: Et Archippo cõmilitoni nostro, & ecclesiæ quæ in domo tua est. Ex quo puto aut episcopum eum fuisse Colossensis ecclesiæ: cui admonetur studiose & diligenter præesse, vt euangelij prædicatorem. Aut si ita non est, illud mihi in præsentiarum sufficit, quod & Philemon & Archippus & Onesimus ipse, qui litteras perfererat, fuerint Colossenses, & eodem tempore quatuor [vt antè diximus] epistolæ scriptæ sunt.

Gal. 4. d

Phil. 1. b
Ibidem b

Ibid. 4. d

Ibidem 4. d

H
Col. 4. a
Ibid. 4. d

Ibid. 4. d

Ibid. b

Ibid. 4. d

Ad Ephesios vero illam ob causam, quod pro Christo & hic vinctum se esse dicat, & eadem quæ ad Colossenses iusserat, in huius quoque epistolæ sine præcipiat: vt vxores subiiciantur viris. & viri vxores diligant: vt filij obediant parentibus, vt patres non prouocent ad iracundiam filios suos: vt serui obediant dominis carnalibus: vt domini relictis minis, ea seruis quæ iusta sunt præbeant, & ad extremum epistolam suam hoc sine concludat: Quid agam, notum vobis faciet Tychicus charissimus frater, & fidelis minister in domino: quem

Ephes. 3. a

Ibidem 3. c. & b

misi

A

missi ad vos in hoc ipsum ut cognoscatis qua circa me sunt, & consoletur corda vestra. Tychicus autem est, qui & ad Colossenses cum Onesimo mittitur, & eo tempore Onesimum habuit comitem: quo Onesimus ad Philemonem litteras perfererat. Et Timotheus frater. In aliis epistolis Sosthenes & Siluanus, inter-dum & Timotheus assumitur: in quatuor tamen Timotheus: quia vel eodem tempore, vel praesente Timotheo ceterisque dictatae sint. Quod ego duplici ex causa factum puto: ut & epistola maiorem haberet auctoritatem, quae non ab vno scriberetur, & quia nulla aemulatio erat inter apostolos, si quid forte Paulo dictante, alij spiritus suggererent, abque vlla tristitia addebat Paulus in litteris quas dicebat. Secundum id quod ipse Corinthijs praecipit, ut si alio prophetante, alij fuerit reuelatum, taceat ille qui prius prophetabat: Ita ipse quoque praecipuum suum opere complebat: & propter pauca, quae alio addiderat suggerente, ut suam, ita alterius quoque epistolam praescriberet. Philemoni (inquit) dilecto. Non habetur in Graeco *ἀγαπητέ*, quod dilectus dicitur, sed *ἀγαπητός*, id est, diligibili. Inter dilectum autem & diligibilem hoc interest, quod dilectus appellari potest & ille qui dilectionem non meretur. Diligibilis vero is tantum qui merito diligitur. Denique & inimi eos nostros diligere praecipimur, qui sunt dilecti, sed non diligibiles: Amamus quippe illos, non quia amari merentur, sed quia praecipitur eos odio non habendos. Illud vero quod in quadragesimo quarto psalmi titulo praenotatur, pro dilecto: melius habet in Graeco, pro diligibili: qui locus manifestissime de Christo intelligitur: Licet enim Iudaei Iedidia, hoc est, amatum Dei. Salomonem dici putent, quod ei a Deo sit ob sapientiam nomen impositum: tamen amatus Dei quis magis dici potest, nisi is de quo in euangelio pater loquitur: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, hunc audite.* Denique & in Efaia ita scriptum habet: *Cantabo dilecto canticum diligibilis vineae meae: Vineae facta est dilectio.* Et hoc circumcisio de populo Iudaeo accipiendum putans, impegit in lapidem offensionis & petram scandali: non recogitans vineam quae de Aegypto translata est, esse domum Israel, & Christum hic dici vel diligibilem, vel dilectum, dum & ipse diligere meretur a sanctis, & sancti eum diligunt: offerentes ei magis charitatem, quam vlla charitatis praemia postulant. Scribitur igitur Paulus & Timotheus Philemoni charissimo & cooperatori: qui ideo charissimus dicitur est, quod in eodem Christum opere vertetur. Appia quoque forori non habenti in se falsa aliquid & ficta germanitatis, & Archippo commilitoni: quem arbitror cum Paulo & Timotheo contra aduersarios pro Christi nomine dimicantem exitisse victorem, & propterea nunc commilitonem dici, quod in eodem certamine belloque superauerit. Scribitur etiam ecclesiae, quae in domo eius est. Verum hoc ambiguum, utrum ecclesiae quae in domo Archippi sit, an ei quae in domo Philemonis. Sed mihi videtur non ad Archippi, sed ad Philemonis referendum esse personam, cui ipsa quoque epistola de puratur. Nam licet Paulus & Timotheus pariter scribant ad Philemonem, Appiam, Archippum, & ecclesiam: tamen in sequentibus approbatur, Paulum tantummodo ad Philemonem scribere, & vnum cum vno sermocinari. Gratias ago Deo meo semper memoriam tui faciens. Huc autem morem scribendi in nonnullis epistolis eius inuenire poteritis: quod cum plures & ad plures in praefatione ponantur, postea per totum corpus epistolae, vnos disputans inducatur. Illud quod ad Galatas scribens Apostolus ait: In Christi fide nihil referre, gentilis sit aliquis, an Iudaeus: vir an mulier: seruus an liber, etiam in hoc loco perspicuum fit. Inter duos quippe viros & apostolicos, inter cooperatorem Pauli, & commilitonem eius, medium Appiae nomen inseritur: vt tali ex utroque latere sulca comitatu, non videatur ordinem sexus habere, sed meriti. Quod autem ait: Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo: adhuc a duobus ad plures scribitur, & in omnibus pene epistolis aequale principium est: vt gratiam eis, & pacem a Deo patre & Christo domino imprecetur. Ex quo ostenditur vnam

1. Cor. 14. f

2. Reg. 12.

Mat. 27. a
Esa. 54

B

Galat. 3. d

filijs patrique esse naturam: cum id potest filius praestare quod pater, & dicitur id pater praestare quod filius. Gratia autem est (qua nullo merito nec opere) saluamur. Pax qua reconciliati Deo per Christum sumus, vt ibi: *Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo.*

Gratias a ago Deo meo semper, memoriam tui faciens in orationibus meis: audiens charitatem tuam, & fidem quam habes in domino Iesu, & omnes sanctos eius; vt comunicatio fidei tuae evidens fiat in agnitione omnis boni, quod in vobis

agat Deo suo semper, an memoriam eius faciat in orationibus suis semper. Et vtrumque intelligi potest. Qui enim praecipit alijs, vt in omnibus gratias agant Deo, nullis angustijs poterit coartari, vt gratias semper Deo ipse non referat. Si autem pro sanctis & melioribus quibusque Paulus semper orabat (Sanctus autem & Philemon est, tantam habens in se fidem & charitatem: vt non solum auditu ei, sed etiam opere nosceretur) & pro Philemone semper orasse Paulum, credibile est: quo scilicet fides & charitas quam habebat in Christo, & in omnes sanctos eius, per communicationem fidei & operationem agnitionis in omni bono, Christi misericordia seruaretur: Et de charitate quidem quam habebat in Christo Iesu, & in omnes sanctos eius, non difficilis interpretatio est, quae post Deum diligere iubemur & proximos. Nunc hoc quaeritur, quomodo eandem fidem in Christo Iesu habere quis possit, & in sanctos eius: *ambrosius enim resonat charitatem, quam habes in Domino Iesu, & in omnes sanctos eius.* Ad expositionem huius loci de Exodo sumamus exemplum: *Credidit populus Deo, & Moysi seruo eius: Vna atque eadem credulitas in Moysen referitur & in Deum: vt populus qui credebat in Dominum, aequae credidisse dicitur in seruum.* Hoc autem non solum in Moysen, sed in omnibus sanctis eius est, vt quicumque credidit Deo, alter eius fidem recipere non queat, nisi credat & in sanctos eius. Non est enim in Deum perfecta dilectio & fides, quae in ministros eius odio & infidelitate tenuatur. Quod autem dico, tale est: Credit quispiam in conditorem Deum, non potest credere, nisi prius crediderit de sanctis eius vera esse quae scripta sunt: Adam a Deo plinatum: Euam ex costa illius & latere fabricatam: Enoch translatum: Noe naufrago solum orbe seruatum: Quod primus Abraham de terra sua & cognatione iussus exire, circumcissionem quam in signum futurae prolis acceperat, posteris dereliquit: Quod Isaac oblatu, victima sit, & pro illo aries immolatus, coronatusque sentibus, passionem Domini deformari: Quod Moyses & Aaron decem plagis Aegyptum affligerint: Quod ad vocem Iesu filij Naue praecipue stererit sol in Gaboon, & luna in valle Ailon. Longum est diuersa Iudicum gesta percurrere, & totam Samson fabulam, ad veri solis (hoc quippe nomen eius sonat) trahere sacramentum. Ad Regum libros veniam, quando in tempore messis obsecrante Samuele, pluuiae de caelo & flumina repente manarunt, & Dauid vnctus in regem est, & Nathan & Gad prophetauerunt mysteria, cum Elias igneo raptus est curru, & Elias spiritu duplici, mortuus mortuum suscitauit. Haec & cetera quae de sanctis scripta sunt, nisi quis vniuersa crediderit, in Deum sanctorum credere non valebit: nec adduci ad fidem veteris testamenti, nisi quaecumque de patriarchis & prophetis & alijs insignibus viris narrat historia, vera comprobabit: vt ex fide legis, ad fidem veniat euangelij: & iustitia Dei in eo reuelatur ex fide in fidem: sicut scriptum est: *Iustus autem ex fide uiuit.* Praecipitur & in alio loco: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, dicit Dominus Deus vester.* Eadem sanctitas seruis debetur & domino: & sanctificans quippe & sanctificati ex vno omnes. Non putemus leuem Philemonis praedicationem, si eandem fidem habeat in sanctos, quam & in Deum. Qui credit Deum sanctum esse, utique non erit. Quod si quis hominem qui sanctus non est, sanctum esse crediderit, & Dei eum iunxerit societati, Christum violat: cuius corporis omnes membra sumus. *Qui dicit, inquit, iustum iniustum, & iniustum iustum, abominabilis uerque*

2. Cor. 13. d

Exod. 19. b

Rom. 1. b

Mat. 2. a
Leuit. 19. a
Hebr. 2. c

C

PHILEMON
VI. 7. 8.

D

E
1. Cor. 6. d

Esais 5. e

F
Rom. 10. a

apud Deum est: similiter qui sanctum dicit esse non sanctum, & rursum non sanctum asserit sanctum, abominabilis apud Deum est. Omnes credentes (secundum Apostolum) Christi corpus efficiuntur. Qui in Christi corpore errat & labitur: asserens membrum eius vel sanctum esse, cum non sit: vel non sanctum esse, cum sanctum sit, vide quali ctimine obnoxius fiat: *Vt ait Esaias qui dicit dulce amarum, & amarum dulce: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* Dulce puto esse sanctimoniam, amarum quod sanctimoniam contrarium est: æque lux sanctimoniam intelligi potest, tenebræ contrariæ sanctitati. Quis putas è nobis probandis numismatibus, callidus trapezista, non errabit in discretione sanctorum. Qui cum in Deum vel in sanctos eius æqualem charitatem habuerit & fidem, ipsius dei communicationem debet habere non disparem: vt sicut credit & d legit, ita dilectionem suam & fidem opere consummat. Vnde ait: Euidens fiat in agnitione omnis boni: siue vt in Græco melius habetur, efficacior enim proprie transferri potest, efficacior siue operatrix: vt non solum fidem nobis & charitatem in Deum & in sanctos eius sufficere posse credamus: sed id quod credimus, opere compleatur. Potest autem accidere, vt quis habeat fidem, & eam opere consummet, verum simpliciter & nude, non habens agnitionem, nec scientiam eius, iuxta illud Apostoli: *Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.* Sunt homines plerique simplicium, qui faciunt opera iustitiæ, & non habent eorum quæ ipsi operantur scientiam. Vnde addidit: Vt communicatio fidei tuæ operatrix fiat in agnitione omnis boni. Quantis gradibus, quantisque saltibus, apostolicus in altiora sermo te tendit. Habet qui spem charitatem & fidem, in Deum, & in sanctos eius: sed forsitan non æquali eam in omnes lance communicet. Communicet forsitan in cunctos, sed opere non expleat: voluntate impleat aliquis & opere: sed gestorum suorum perfectam habere non potest notionem. Sit talis quoque qui & opus habeat & scientiam: sed non omnis agnitionem habet boni. Multa enim iuste, mansuete, studioseque perpetrans, impar est suis in aliqua parte virtutibus. At non talis Philemon: Habet quippe communicationem operatricis fidei & charitatis in agnitione omnis boni. Quæ cum in apostolis sit, non eam putemus ob id tantum esse perfectam, si in illis sit: sed in eo totam esse, quia Christi est: vt quidquid boni & in Philemone laudatur, & de apostolorum exemplo sumitur: inde bonum sit, quia de fonte Christi ducatur.

obsecrat, & senex & vincetus Iesu Christi. Totum autem pro quo rogat, illud est: Onesimus seruus Philemonis, fugam furto cumulans, quædam rei domesticæ compilarat: hic pergens ad Italiam, ne in proximo facilis posset apprehendi, pecuniam Domini per luxuriam prodegerat. Hoc ne quis putet temere, & vt libet, à nobis fictum, in sequentibus discat. Nūquam enim Paulus diceret: *Si quid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa: Ego Paulus scripsi manum meam, ego reddam.* Nec sponsor rei fiet retablatæ, nisi esset id quod ablatum fuerat dissipatum. Hic igitur cum ob confessionem Christi, Paulus Romæ esset in carcere, credidit in Christum, & ab eo baptizatus, digna pœnitentia, maculas vitæ prioris absterxit, tantum vt is Apostolus conversionis eius testis fieret: qui quodam Petrum increpauerat, non recto pede in euangelij veritate gradientem. Quantum igitur ad peccatum & ad facinus pertinet, quito Dominum la serat, veniam non meretur: quantum vero ad Apostoli testimonium, qui scit eum plene esse conuersum, grandi pondere premitur qui rogatur: vt qui è seruo fugitiuo atque raptore, minister Apostoli factus erat. (Quod autem aliud habebat Apostolus ministerium, nisi euangelij Christi Iesu?) iam non quasi à Domino, sed quasi à conseruo & coeuangelista, ignosceretur ei, qui seruus esset Christi, similiter & minister.

a ¶ Gaudium enim magnum habuimus & consolationem in charitate tua: quia viscera sanctorum requieuerunt per te seruat.] Plenus inculcat & edocet, quare dixerit: gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis. Dignum siquidem erat agere gratias Deo super charitate Philemonis: qui internū cordis affectum, & profundos animi sanctorum recessus suscipiendo refecerat. Et hoc idioma apostolicum est, vt semper viscera vocet, volens plenam mentis ostendere charitatem. Vnde gaudens cum gaudentibus, & cum his requieuerant, refectum esse credens: habet lætitiā non transitoriam & leuem, & quæ fortuito possit accidere: sed magnam, & prout erat in Philemone charitas, eminentem: quam augebat consolatio super Philemonis charitate descendens, plena à parte misericordiarum, & Deo totius consolationis.

b ¶ Propter quod multam fiduciam habens in Christo Iesu, imperandis tibi quod prodest propter, &c.] Multis in Philemone laudibus ante præmissis: cum res talis sit, pro qua rogaturus est, quæ & præstanti sit utilis & roganti, poterat Paulus magis imperare, quam petere. Et hoc ex fiducia ista veniebat, quod qui tanta ob Christum opera perpetrarat, vti que impar sui in cæteris esse non poterat. Sed vult magis petere quam iubere grandi petentis auctoritate propofita, per quam & Apostolus

obsecrat, & senex & vincetus Iesu Christi. Totum autem pro quo rogat, illud est: Onesimus seruus Philemonis, fugam furto cumulans, quædam rei domesticæ compilarat: hic pergens ad Italiam, ne in proximo facilis posset apprehendi, pecuniam Domini per luxuriam prodegerat. Hoc ne quis putet temere, & vt libet, à nobis fictum, in sequentibus discat. Nūquam enim Paulus diceret: *Si quid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa: Ego Paulus scripsi manum meam, ego reddam.* Nec sponsor rei fiet retablatæ, nisi esset id quod ablatum fuerat dissipatum. Hic igitur cum ob confessionem Christi, Paulus Romæ esset in carcere, credidit in Christum, & ab eo baptizatus, digna pœnitentia, maculas vitæ prioris absterxit, tantum vt is Apostolus conversionis eius testis fieret: qui quodam Petrum increpauerat, non recto pede in euangelij veritate gradientem. Quantum igitur ad peccatum & ad facinus pertinet,

quito Dominum la serat, veniam non meretur: quantum vero ad Apostoli testimonium, qui scit eum plene esse conuersum, grandi pondere premitur qui rogatur: vt qui è seruo fugitiuo atque raptore, minister Apostoli factus erat. (Quod autem aliud habebat Apostolus ministerium, nisi euangelij Christi Iesu?) iam non quasi à Domino, sed quasi à conseruo & coeuangelista, ignosceretur ei, qui seruus esset Christi, similiter & minister.

c ¶ Obsecro te de meo filio quem genui in vinculis Onesimo: qui tibi, &c.] Volens impetrare quod postulat, iam non pro seruo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari, & illo filio quem genuerit in vinculis euangelij, hoc est, quæ pro Christi euangelio sustinebat: qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit (nec enim seruus fur atque fugitiuus alteri nocuit, nisi Domino suo) nunc e contrario vtilitatis compensatione, qua ipsi domino & Paulo utilis est, cæterisque per Paulum, plus charitatis meretur, quam odij ante meruerat. Vnde ait: *Qui tibi aliquando inutilis fuit.* Tibi, inquit, soli non cæteris: nunc autem & mihi & tibi utilis. Vtilis domino in eo, quia posset & Paulo seruire pro domino suo. Paulo vero in eo utilis, quia illo in carcere in vinculisque detento, posset ei in euangelio ministrare. Simul autem admirandum de magnanimitate Apostoli, & in Christi mente feruentis. Tenetur in carcere, vinculis stringitur, squalore corporis, charorum separatione, pœnalibus tenebris coartatur, & non sentit iniuriam, non dolore cruciatur, nihil nouit aliud, nisi de Christi euangelio cogitare. Sciebat seruum, sciebat fugitiuum, sciebat aliquando raptorem ad Christi fidem esse conuersum, Grandis laboris est talem hominem in eo perseuerare quod cepit. Iocundo filium suum & filium vincularum, & ministrum euangelij in vinculis constituti, inculcat ac replicat: vt Philemon ille prudenter & dispensatorie tantum in præfatione laudatus, nõ auderet negare, ne suis laudibus videretur indignus. Quod autem ait: *Tu autem illum, id est, mea viscera suscipe,* hoc est, quod paulo ante dixi, viscera significare internū cordis affectum, & plenam ex animo voluntatem: cum totum quidquid in nobis est, suscipitur à rogato: Alias autem omnes liberi, viscera sunt parentum.

d ¶ Sine consilio autem tuo nihil volui facere, &c.] Hoc quod à plerisque quaritur, & læpissime retractatur, quare Deus hominem faciens, non eum bonum rectumque condiderit: de præfenti loco solu potest. Si enim Deus voluntarie, & non ex necessitate bonus est, debuit hominem faciens, ad suam imaginem & similitudinem facere, hoc est, vt ipse voluntarie, & non ex necessitate bonus esset. Qui autem asserunt ita eum debuisse fieri, vt malum recipere nõ posset, hoc dicunt: talis debuit fieri qui necessitate bonus esset, & non voluntate. Quod si talis fuisset effectus, qui bonum non voluntate sed necessitate perficeret, non esset Deo similis, qui ideo bonus est, quia vult, non quia cogitur. Ex quo manifestum est, rem eos inter se postulare contrariā. Nam ex eo quod dicunt, debuit homo Deo similis

Galat.

H

A
 similis fieri: illud petunt, vt liberi fieret arbitrij, sicut Deus ipse est. Ex eo autem quod inferunt, talis debuit fieri, qui malum recipere non posset: dum necessitatem ei boni important, illud volunt, vt homo Deo similis non fieret. Potuit itaque & Apostolus Paulus abique voluntate Philemonis, Onesimum sibi in ministerium retinere. Sed si hoc sine voluntate Philemonis fecisset, bonum quidem erat, sed non voluntarium: Quod autem non erat voluntarium, alio genere arguebatur non esse bonum. Nihil quippe bonum dici potest, nisi quod vltimum est. Ex quo Apostoli consideranda prudentia est: Quicquid fugitiuum seruum remittit ad dominum, vt proficit domino suo: qui proficere non poterat, si domino teneretur absente. Superior ergo quaestio ita soluitur: potuit Deus hominem sine voluntate eius facere bonum.

Porro si hoc fecisset, non erat bonum voluntarium, sed necessitatis: Quod autem necessitate bonum est, non est bonum, & alio genere malum arguitur. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

Gen 38 p
 Ser. 70.
 Innot. 200.
 Gen. 30. d

a ¶ *Forfitan enim ideo discessit ad horam a te, &c.*] Nonnunquam malum occasio fit bonorum, & hominum praua consilia, Deus vertit ad rectum. Quod dico manifestus exemplo fiet. Ioseph fratres, sui zelistimulis incitati, Israhelitis viginti aureis venderunt. Hoc initium & patri & fratribus & omni Aegypto bonorum omnium fuit. Denique ipse postea ad fratres: Vos, inquit, cogitastis de me mala, & Deus cogitauit de me bona. Simile quid & in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia occasione fuerint rei bona. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Romam ubi erat Paulus victus in carcere. Si Paulum in vinculis non vidisset, non recepisset fidem in Christo. Si Christi non habuisset fidem: nunquam Pauli effectus filius, in opus euangelij mitteretur.

B
 Ex quo paulatim & per gradus suos, reciprocante sententia, ideo minister euangelij est factus Onesimus, quia fugit a domino. Pulchre autem addens, forsitan, sententiam temperauit. Oculi sunt quippe iudicia Dei, & temerarium est quasi de certo pronunciare quod dubium est. Forfitan, inquit, ideo discessit, caute, timide, trepidanter, & non totum fixo gradu, vt si non posuisset forsitan, omnibus seruis fugiendum esset, vt apostolici fierent. Quod autem ad horam iunxit: horam pro tempore debemus accipere. Ad comparationem enim aeternitatis, omne tempus breue est. Vt aeternum illum reciperes. Nullas aeternus dominus serui sui: potestas quippe eius & vtriusque conditio, morte finitur. Onesimus vero, qui ex fide Christi factus aeternus est: aeterno Philemoni, quia in Christum & ipse crediderat, spiritu libertatis accepto, iam non seruus sed frater cepit esse de seruo: frater charissimus, frater aeternus, aeterno & ipsi apostolo dominoque suo: cui Onesimum, vt carnis ante conditio, ita postea spiritus copulabat. Et tunc quidem quando erat ei subiectus in carne, non erat ei iunctus in domino: nunc autem ei, & in carne iunctus est, & in domino. Ex quo intelligimus seruum qui credidit in Christo, duplici domino suo lege constringi, vt ei & carnis necessitate iungatur ad tempus, & in aeternum spiritu copuletur.

b ¶ *Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me.*] Philemon Paulum socium habere cupiebat, & in Christum credens, tales vtiq; volebat habere profectus, vt Paulo similis fieret, & ei communicaret in vinculis. Consideremus ergo quantum hic laudetur Onesimus, quantum profecisse dicatur: cum ita recipiendus sit vt Apostolus, & sic eius dominus vt Pauli debeat desiderare consortium. Breuiter quod dicit tale est. Si me vis habere consortem, habeto & Onesimum, quem ego consortem & filium meum & viscera mea habeo: quem si non susceperis, nec habere volueris, & ipse intelligis quod me habere non possis.

c ¶ *Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet: hoc mihi imputa, &c.*] Imitator Domini sui & Christum in se loquentem habens, ea iuxta vires suas debet facere, quae Christus. Si enim iste imitator nostras portauit, & plagas nostras doluit, iuste Apostolus pro Onesimo se opponit, & spondet quae ille debebat.

Ut autem supra diximus, totum illud est, quod ablatum furto, & per luxuriam perditum, non poterat absolui: quod Philemon grandi pretio compensabat, dum pro seruo fugitiuo, & pecunia perdit, & fratrem charissimum, & fratrem reciperet aeternum, & per eum sibi Apostolum faceret debitorem.

d ¶ *Ego Paulus scripsi manu mea: Ego reddam, vt non dicam tibi, quia & ipsum, &c.*] Quod dicit tale est: Quod Onesimus furto rapuit, ego me spondeo redditorum: cuius sponsonis, epistola

haec & manus testis est propria, quam non solito more dictaui, sed mea manu ipse conscripsi. Crede igitur mihi pro Onesimo pollicenti. Hoc autem dico quasi ad extraneum loquens. Caterum si ad eius meum redeam, propter sermonem Christi, quem tibi euangelizauit, & Christianus effectus es: te ipsum mihi debes. Quod si tu meus es, & tua omnia mea sunt, Onesimus quoque qui tuus est, meus est. Poteram igitur eo vti vt meo: sed voluntati tuae relinquo, vt mercedem habeas ignoscendo.

e ¶ *Ita frater, &c.*] Proprietatem Graecam Latinus sermo non explicat. Quod enim ait *ita frater*: quoddam quasi aduerbium blandientis est. Nos autem interpretantes, ita frater aquarius & diluuius nescio quid magis aliud quam id quod est scriptum sonamus. Sicut enim *אנה* ana illud Hebraicum (pro quo frequenter *אנה* interpretes ad translulerunt) in lingua sua significat deprecantis affectum: vnde nonnunquam Symmachus pro ana dicitur: hoc est, obsecro, transiit: Ita & nos eandem in Graeca lingua vim patitur, quam Graeci sustinent in Hebraea. quod autem ait: *Ego te fruor in Domino*: aliud multo intelligitur quam putatur. Apostolus non fruor nisi eo qui multas in se habet concinnitatesque virtutes. Et totum quod Christus dicitur pro varietate causarum: sapientiam videlicet, iustitiam, continentiam, mansuetudinem, temperantiam, castitatem: has imprecatur Philemoni: vt cum his abundauerit, ipse eo perfuens impleatur. Et ne putes illam fruicionem dici qua nos saepe nostri inter nos praesentia delectamur: addidit, in domino: vt ex eo quod Domini nomen adiunctum est, intelligeretur & alia esse fruicio: qua quis absque domino perfuatur.

f ¶ *Resice viscera mea in Christo, &c.*] Sicut ipse frui vult Philemone in Domino, ita viscera sua Onesimum (quem & superius eodem nomine appellauit) resici vult per Philemonem. Et ambigue dictum: vtrum viscera Pauli in Christo Onesimus sit: an viscera Pauli Onesimus per Philemonem in Christo rescicienda sint. Si superius accipere volueris: recte Pauli in Christo viscera dicentur Onesimus: quae in vinculis Christo genuit. Si posterius: in Christo resciciendus est Onesimus a Philemone, dum eius in Christo sermonibus eruditur.

g ¶ *Confidens de obedientia tua scripsi tibi: sciens quoniam super id quod dico facies, &c.*] Qui praesumit de eo quem rogaturus est: ipsa quodammodo praesumptione prauidet, ne ei negare liceat quod rogatur. Porro si scit ille qui postulat plusquam rogatum esse facturum: ideo minora petit, vt habeat rogatus voluntariam, & maiorem praestatione mercedem. Si autem Philemon haec ad hominis praecceptum facit: quanto magis faciet ob dilectionem Dei? Vnde merito Apostoli voce laudatur: quod mandata eius opere praerterat, & possit dicere: *Voluntaria oris mei complacens tibi domine*: plusque faciens quam praecceptum est, vincat eos qui tantummodo imperata fecerunt, & inbetur dicere: *Serui inuicem sumus: quod debuimus facere, fecimus.* Virginitas quoque propterea maiori praemio coronatur: quia praecceptum Domini non habet, & ultra imperata se tendit.

h ¶ *Simul autem & prepara mihi hospitium, &c.*] Non puto

Esai. 53. b

D

Esai. 53.

Luc. 17.

E

tam diuitem fuisse Apostolum, & tantis sarcinis occupatum, vt preparato egeret hospitio, & non vna contentus cellula, breues corporis sui spacio aedes, amplissimas existimaret: Sed vt dum eum expectat Philemon ad se esse venturum: magis faciat quod rogatus est. Si autem hoc non dispensatorie, sed verè quis existimat imperatum: vt sibi hospitium prepararet: A-

Aff. 28 g

postolo magis quam Paulo hospitium preparandum est. Venturus ad nouam ciuitatem, prædicaturus crucifixum, & inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros, & necessè erat primum, vt domus in celebri esset vrbis loco, ad quam facile conueniretur: Deinde vt ab omni importunitate vacua. vt ampla, quæ plurimos caperet audientium ne proxima spectaculorum locis, ne turpi vicinia detestabilis: postremo vt in plano potius esset sita, quam in cænaculo. Quæ ob causam eum existimo etiam Romæ in conducto mansisse biennium. Nec parua, vt reor erat mansio, ad quam Iudæorum turbæ quotidie confluebant.

2. Cor. 11. c

a ¶ Spero enim per orationes vestras donari me vobis, &c.] Filium patri Deus rogatus indulget, & frater sepe fratris oratione seruat. Apostolus autem totius ecclesiæ præcibus conceditur, ob eorum qui eum audituri sunt vtilitatem. Et hoc donum, non tam in eum dicitur esse qui differtur à martyrio ad martyrium preparatus: quam in eos ad quos Apostolus mittitur. Quod autem crebro Paulus in carcere fuerit, & de vinculis liberatus sit, ipse in alio loco dicit: *In carceribus frequenter*: de quibus nonnumquam Domini auxilio, crebro ipsis persecutoribus nihil dignum in eo morte inuenientibus, dimittebatur. Nec dum enim super nomine Christiano senatus consulta præcesserant, nec dum Christianum sanguinem Neronis gladius dedicarat. Sed pro nouitate prædicationis, siue à Iudæis inuidentibus, siue ab his quæ sua videbant idola destrui, ad furem populis concitatis, missi in carcerem, rursus impetu & furore deposito laxabantur. Et hoc ita esse vt dicimus, Apostolorum Acta testantur, in quibus & Felix loquitur ad Agrippam, potuisse dimitti Paulum, si non appelleret Cæsarem. Et quia nullam inuenit causam præter quæstiones quasdam de religione propria, & de quodam Iesu quem Paulus viuere prædicabat. Ex quo animaduertimus, & à cæteris iudicibus similiter eos potuisse dimitti, id agente domino, vt toto orbe noua prædicatio disseminaretur.

Aff. 25. d

F

b ¶ Salutat te Epaphras conceptiuus meus in Christo Iesu: Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, cooperatores mei.] Id quod in principio dicebamus, quoniam ad Colossenses epistola eodem in tempore, & per eundem esset scripta. batiulum literarum, quo ad Philemonem quoque scriptum est, etiam eorum, qui salutantes inducuntur, nomina docent. Nam & in ipsa ita scribitur: *Salutat vos Aristarchus conceptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ, & Epaphras qui est ex vobis seruus Christi.* Et paulo inferius: *Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas: & dicitur Archippo: vide ministerium quod accepisti in Domino, vt illud impleas, & memores estote vinculorum meorum.* Si autem ex eo aliquis non putat pariter scriptas, quod ad Colossenses pauca sint nomina quæ hic non ferantur ascripta, sciat non omnes omnibus aut amicos esse aut notos, & aliud esse priuatam ad vnum hominem, aliud publicam ad vniuersam ecclesiam epistolam fieri. *Salutat te*, inquit, *Epaphras conceptiuus meus in Christo Iesu.* Quis sit Epaphras conceptiuus Pauli, talem fabulam accepimus. Aiuunt parentes Apostoli Pauli de Cyscali regione fuisse Iudææ, & eos, cum tota prouincia Romana vastaretur manu, & dispergerentur in orbem Iudæi, in Tarsum urbem Ciliciæ fuisse translatos, parentum conditionem adolescentulum Paulum secutum: Et sic posse stare illud quod de se ipse testatur: *Hebrai sum, & ego: Israelita sum, & ego: semen Abrahæ sum,*

2. Cor. 11. c

& ego. Et rursus alibi. *Hebraus ex Hebrais*, & cætera quæ illum Iudæum magis indicant quam Tarsensem. Quod si ita est, possimus & Epaphram illo tempore captum suspicari, quo captus est Paulus, & cum parentibus suis in Colossis vrbe Asiæ collocatum, Christi postea recepisse sermonem. Vnde ad Colossenses vt supra diximus scribitur: *Salutat vos Epaphras, qui est ex vobis, seruus Christi, semper sollicitus pro vobis in orationibus.* Hoc si se ita habeat, & Aristarchus qui conceptiuus eius in eadem epistola dicitur ad eandem intelligentiam deducatur: nisi forte reconditum aliquod & sacratum, vt quidam putant, in verbo captiuitatis ostenditur: quod capti pariter & vincti, in valem hanc adducti sint la rymarum. Quod si neutrum recipitur, ex eo quod hic additum est, in Christo Iesu, possimus suspicari eadem eum Romæ pro Christo vincula sustinuisse, quæ Paulum: & vt vinctum Christi, ita captiuum quoque eius potuisse dici. Aut certe ita, quod nobilis & ipse sit in Apollolis, vt Andronicus & Iulia, de quibus ad Romanos scribitur: *Salutate Andronicum & Iuliam, cognatos & conceptiuos meos: qui sunt nobiles in Apollolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu.* Hæc de Epaphra. Cæterum cooperatores euangelij & vinculorum suorum, cum ad Philemonem epistolam scriberet, Marcum ponit, quem puto euangelij conditorem, & Aristarchum, cuius supra fecimus mentionem, & Demam, de quo in alio loco queritur: *Demas me dereliquit, diligens præfens sæculum, & abiit Thessalonicam.* Et Lucam medicum, qui euangelium & Actus Apostolorum ecclesijs derelinquens: quomodo Apostoli de piscatoribus piscium, piscatores hominum facti sunt ita de medico corporum, in medicum est versus animarum, de quo & in alio loco: *Misi*, inquit, *cum illo fratrem: cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias: cuius liber quotienscumque legitur in ecclesijs, totiens eius medicina non cessat.*

G Philip. 2. a

Rom. 10

2. Tim. 4. d

2. Cor. 8. c

Num. 1. a

Sec. 7. b

2. Cor. 8. d

2. Gal. 1. a

Commentariorum Hieronymi in epistolam ad Philemonem, finis.